



קרן אדמונד דה רוטשילד



# השלכות משבר הקורונה על השכלה גבוהה בחברה החרדית – אתגרים והזדמנויות

## ניצה (קלינר) קסיר

### קרן אדמונד דה רוטשילד

כיצד ישפיע משבר הקורונה על עתיד ההשכלה הגבוהה ככלי למוביליות חברתית

30.6.2020

# החברה החרדית

## החברה החרדית אינה עשויה מקשה אחת

- **חסידיים** – קהילה סובבת סביב האדמו"ר
- **ליטאים** – קהילה סובבת סביב הישיבה וגדולי התורה הליטאיים
- **מזרחיים** – בני עדות המזרח שאימצו את אורחות חייהם של החרדים (בפרט של הליטאים)

### פילוחים נוספים כמו:

- **חוזרים בתשובה**
- **חוצניקים**
- **חרדים מודרניים (חרדים "משתלבים")**

הפלגים השונים, ובפרט החסידי, מורכבים מתתי פלגים להם זהות קהילתית נפרדת [לעיתים עד כדי יריבות], הנבדלים באורחות חייהם, בלבושם, במוסדותיהם, במוסדות

"כשם שאין פרצופותיהן  
דומין זה לזה כך אין  
דעתן שוין זה לזה"  
(מדרש במדבר רבה, כ"א, ב')

# רקע - החברה החרדית והשכלה גבוהה

# מקומו של תואר אקדמי חינוך גברים

"לא ימוש ספר התורה  
הזה מפניך והגית בו  
יומם ולילה..."

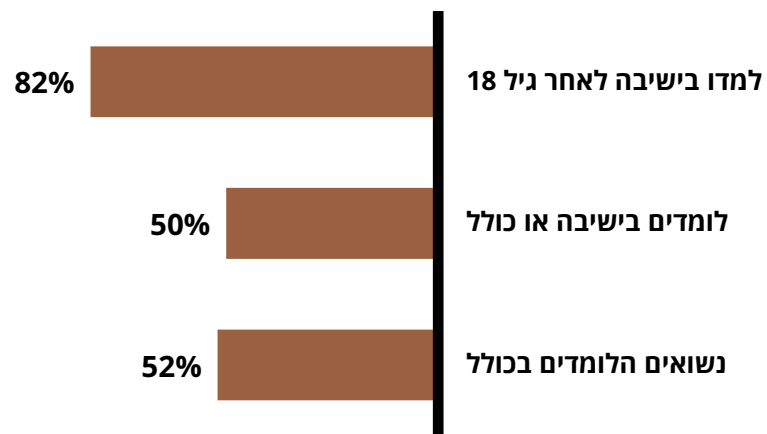
(יהושע, א', ח')

## אתוס 'לימוד התורה' - ערך מרכזי בחברה החרדית

מטרת הלימוד היא העיסוק בתורה, ולא הכנה  
לעולם התעסוקה

- ברוב מוסדות החינוך עד גיל התיכון יש לימודי ליבה אך ברמה לא מספקת
- ברוב מסגרות החינוכיות בגיל התיכון אין לימודי ליבה או שיש באופן חלקי
- החרדים מתחנכים בישיבה/כולל עד גיל מבוגר

### שיעור לומדים בישיבה וכולל



**מקור:** ניצה (קלינר) קסיר, עיבודים לסקר כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2017. (ישיבה: ישיבה גבוהה, ישיבה גדולה, או כולל). גיל 18 ומעלה.

# מקומו של תואר אקדמי חינוך נשים

- ✓ תפקידן המסורתי של הנשים החרדיות – טיפול בבית ובילדים
- ✓ במהלך השנים הוטל עליהן עול הפרנסה (בעיקר בזרם הליטאי) כדי לאפשר לאפשר לבעלים ללמוד תורה

## ✓ ההכשרה לשוק העבודה מתבצעת בעיקר בסמינרים

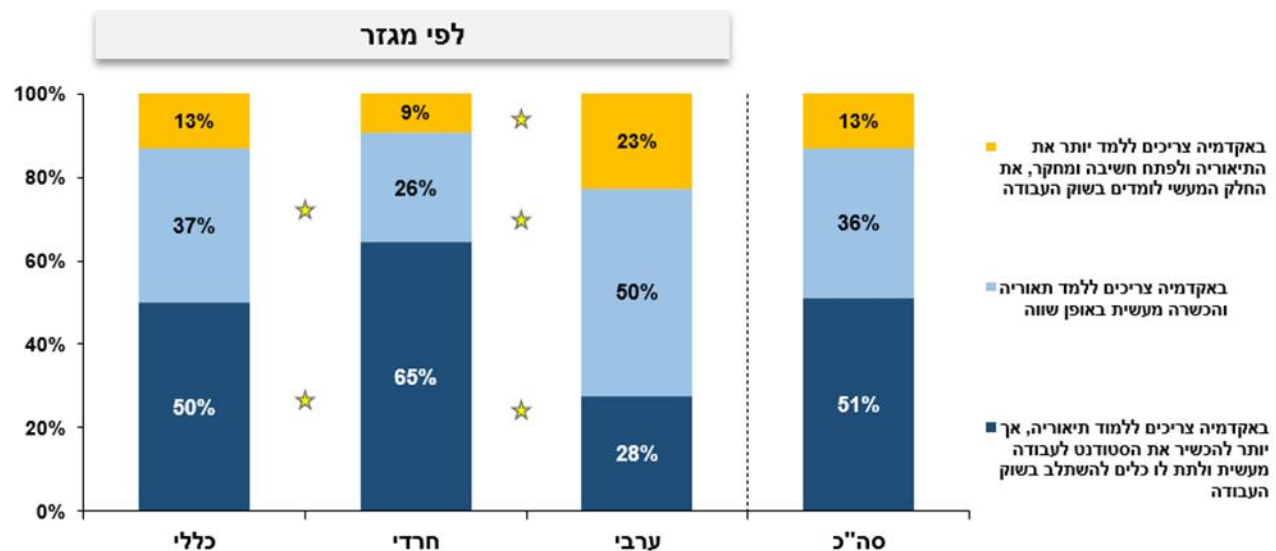
- תפקידו המרכזי של הסמינר – גוף מחנך
- תפקיד נוסף, גוף המכשיר לשוק העבודה
- הדגש בהכשרה הוא על דאגה לפרנסה ולא על פיתוח קריירה
- הסתייגות של רבים מלימודים אקדמיים
- בתיכון נלמדים לימודי ליבה, אך בהיקף וברמה פחותים בהשוואה לחברה הכללית (בשנים האחרונות חל שינוי מה)

# השכלה גבוהה תפיסות לגבי תפקידה

## תפיסות כלפי תפקיד האקדמיה



האם אתם סבור שתפקידה של האקדמיה הוא להעביר יותר חומר תיאורטי ולפתח חשיבה ומחקר? או תפקידה יותר לתת כלים ולהכשיר את הסטודנט לעבודה מעשית?



הרוב הגורף של הסטודנטים סבורים כי באקדמיה צריכים ללמד כלים מעשיים, כמרביתם אף סבורים כי צריך יותר להכשיר את הסטודנטים לעבודה מאשר ללמד תיאוריה, ובשיעור גבוה יותר בקרב חרדים.



☆ הבדל מובהק

גודל המדגם: N=525, מתוכם 49 ערבים ו-109 חרדים.

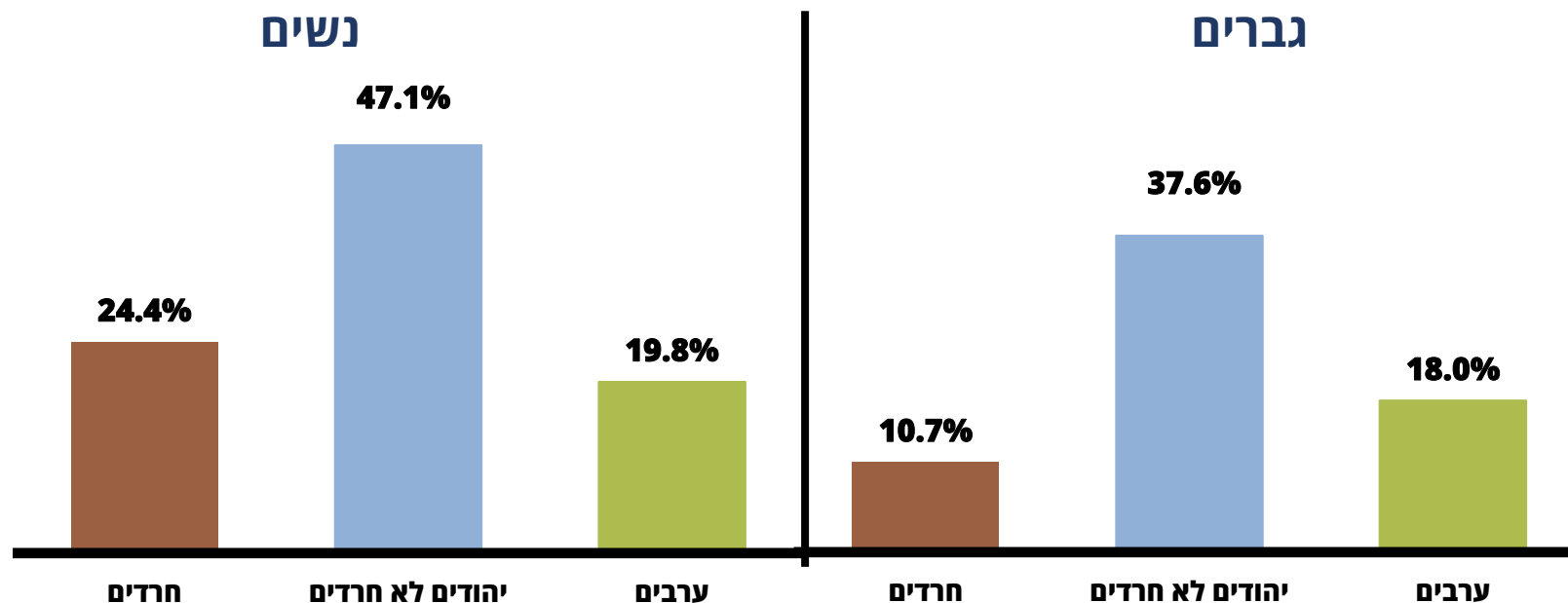


# השכלה גבוהה חסמים תרבותיים

קיים פער גדול בין  
העולם החרדי והעולם  
האקדמי

- **מניעת השפעות אידיאולוגיות של החברה החיצונית –**
  - האקדמיה נתפסת כמקור של אידיאולוגיות זרות וכמייצגת של תרבות המערב
  - ההצלחה האקדמית והכלכלית מתחרים על הדבקות בתורה
- **שמירה על צניעות –** שילוב בין נשים וגברים (במסגרות האקדמיות הכלליות) שאינן מקובל בחברה החרדית
- **נישואין והקמה של משפחה גדולה בגיל צעיר –** בעוד שהסטודנט החילוני הוא בדרך כלל רווק, חרדי שיוצא לשוק העבודה/לימודים נשוי ועם ילדים
- **חיי קהילה –** לסטודנט החרדי אין את רשת התמיכה החברתית והתרבותית לה הוא רגיל בעולם החרדי ושקיימת אצל סטודנטים אחרים. הוא חריג בנוף האקדמי.

## שיעור בעלי השכלה אקדמית (ותואר מקביל), 2017



מקור: ניצה (קלינר) קסיר ודמיטרי רומנוב, 2018. "איכות חיים של אוכלוסיות בחברה הישראלית – מבט השוואתי", המכון החרדי למחקרי מדיניות. נתונים: סקר כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2017. חרדים – לפי הגדרה עצמית.



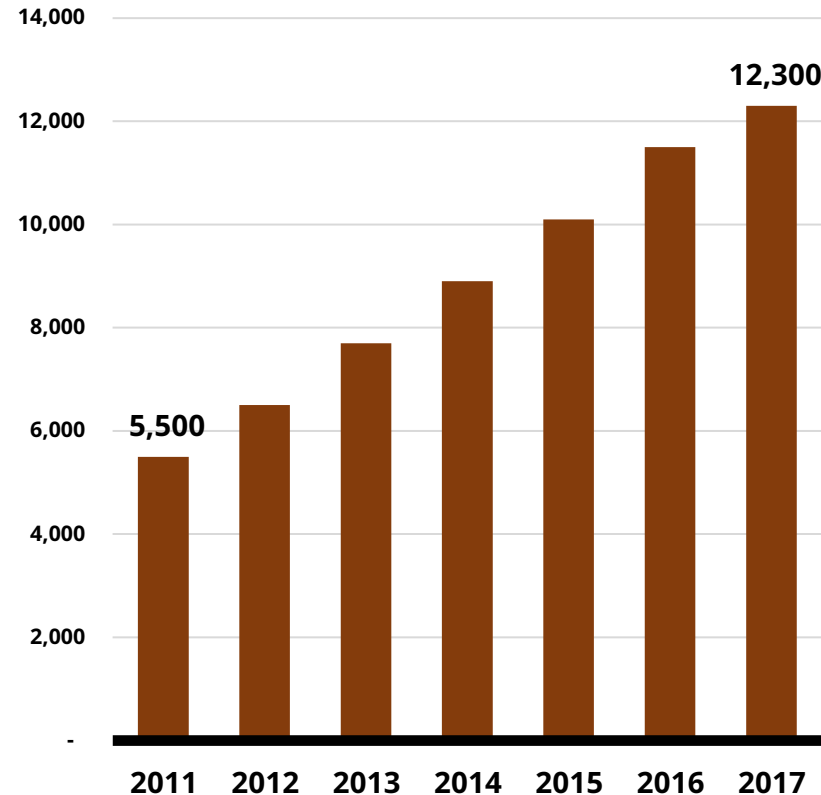
# סטודנטים חרדים מגמות

בשנת הלימודים תשע"ב  
השיקה המל"ג תכנית  
חומש לשילוב החברה  
החרדית באקדמיה

כחלק מתוכנית זו, הוקמו  
מסגרות חרדיות (מח"ר)  
אקדמיות המותאמות  
לחברה החרדית

## התקדמות תכנית החומש של המל"ג

מספר הסטודנטים החרדים



מקור: ניצה (קלינר) קסיר, המכון החרדי למחקרי מדיניות.  
נתונים: הודעות "על סדר היום" מאתר המל"ג, 1.2.2018 ו- 5.6.2017. זו"ח שנתי 169 של מבקר המדינה.



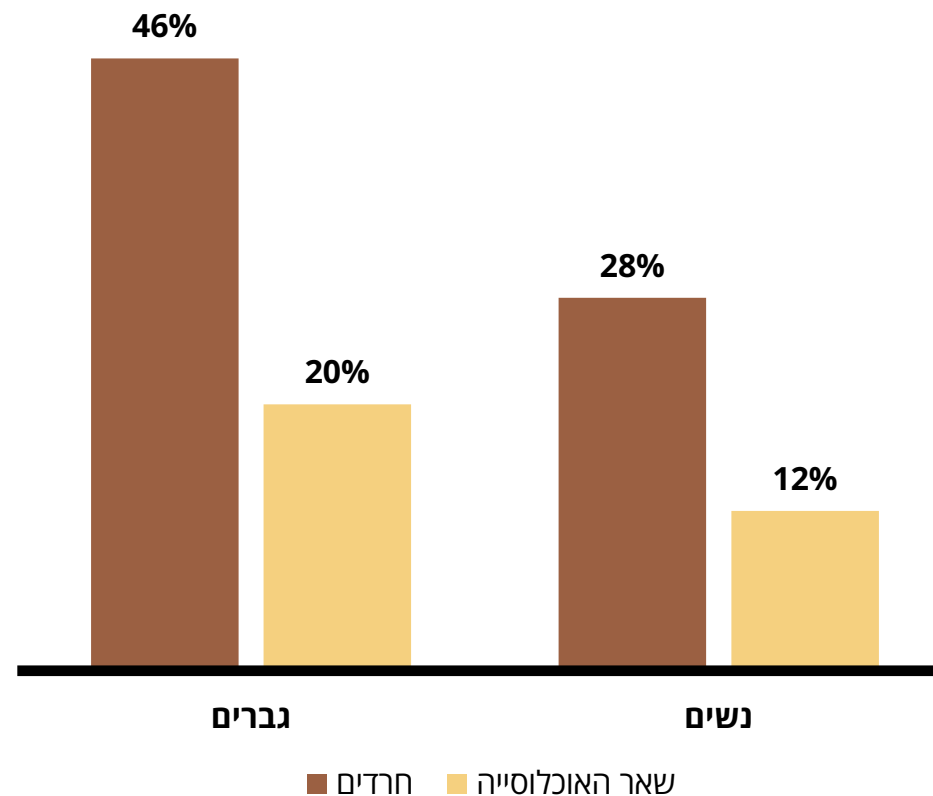
המכון  
החרדי  
למחקרי  
מדיניות

ב-5 השנים שבין תשע"ג ל-תשע"ז מספר  
הלומדים מדעי המחשב והנדסת תוכנה גדל מ-  
1,100 ל-493

### עולם האקדמיה החרדי מתקדם לאורך השנים, אך לא תמיד בקצב הרצוי:

- לפי דו"ח מבקר המדינה בסוף תכנית  
החומש (2016) מספר הסטודנטים  
החרדים היה רק 80% מהיעד שהוצב
- יעד הסטודנטים החרדים לשנת 2022:  
19,000 סטודנטים

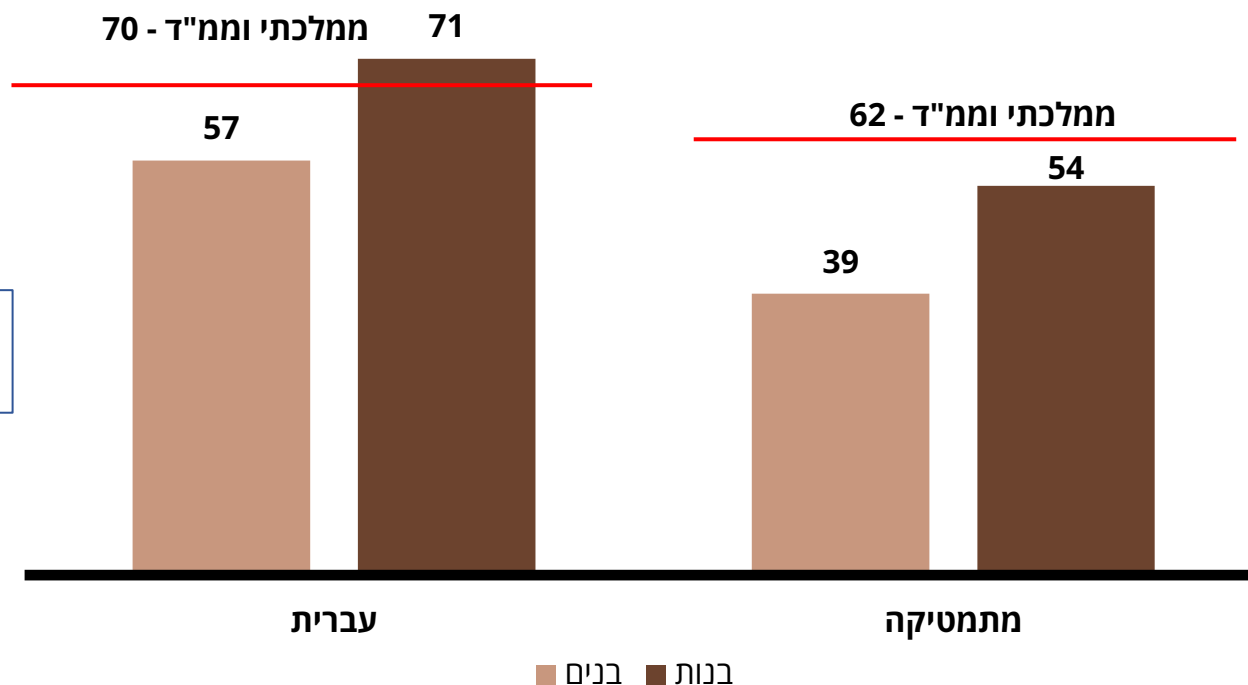
### שיעור הנשירה מלימודים אקדמיים



שיעור הנשירה מהמכינות האקדמיות  
גבוה ביותר:  
מכל 100 גברים חרדים שיתחילו מכינה רק  
45 ימשיכו ללימודים אקדמיים, ורק 24  
יסיימו אותם

מקור: נתוני דו"ח שנתי של מרכז המדינה 169, פורסם ב-6.5.2019. כפי שעולה מבדיקת הלמ"ס עבור דו"ח המבקר עבור ילידי השנים 1986-1988 בשנת 2016. שאר האוכלוסייה כולל גם ערבים.

## ציוני מבחני המיצ"ב לפי מגדר בפיקוח החרדי במשרד החינוך\*



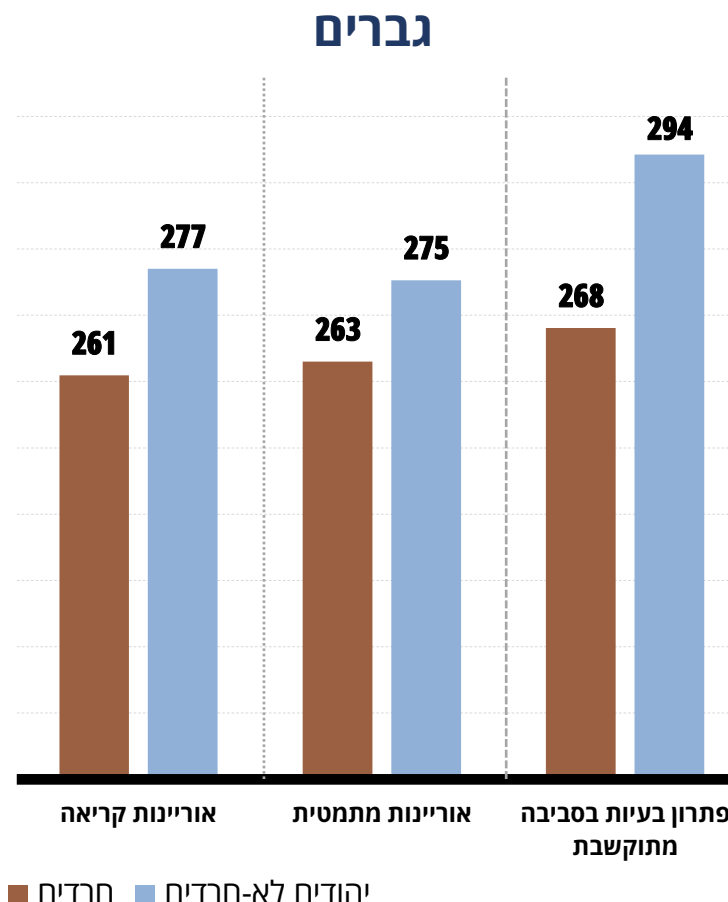
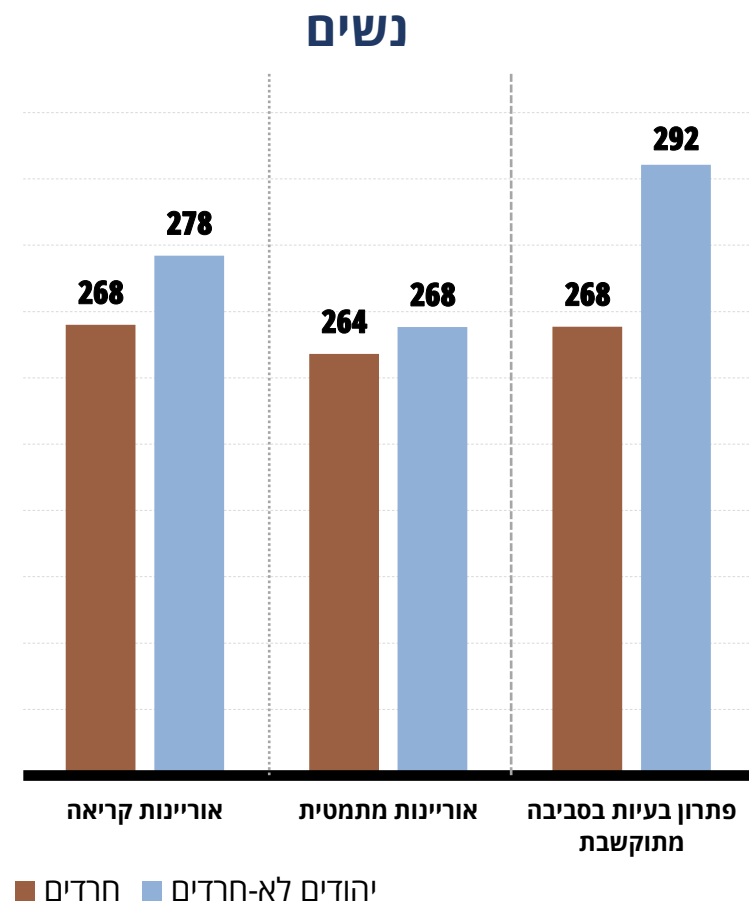
שיעור החרדים עם תעודה  
אקדמית נמוך

פערים ניכרים בין בנים  
חרדים ליהודים לא-  
חרדים בציוני המיצ"ב  
בעברית ובמתמטיקה

פער קטן במתמטיקה  
בין יהודים לא-חרדים  
לבנות חרדיות

**מקור:** עיבודים לנתוני ציוני המיצ"ב של משרד החינוך לשנים 2015-2017. ציוני המתמטיקה חושבו עבור תלמידי כיתה ה' ו-ח' והומרו לפי סרגל הציונים של כיתה ח'. ציוני העברית חושבו לתלמידי כיתה ה' והומרו לפי סרגל הציונים התואם. \* רוב בתי הספר בפיקוח חרדי אינם נבחנו במיצ"ב. בתי הספר שנבחנו אינם נבחרים בדגימה שיטתית-מקרית ועל כן תוצאות המבחן אינן מייצגות את כלל החברה החרדית. ציוני המיצ"ב עבור בנים חרדים חושבו על בסיס 99 בתי ספר ועבור בנות חרדיות על בסיס 63 בתי ספר שלקחו חלק בבחינה בין השנים 2015-2017.

## מיומנויות יסוד של האוכלוסייה הבוגרת, גילי 16-34



מקור: ניצה (קלינר) קסיר, עיבודים לסקר מיומנויות (PIAAC), הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה וראמ"ה, 2014-2015. זיהוי האוכלוסייה החרדית מבוסס על הנדסה עצמית.

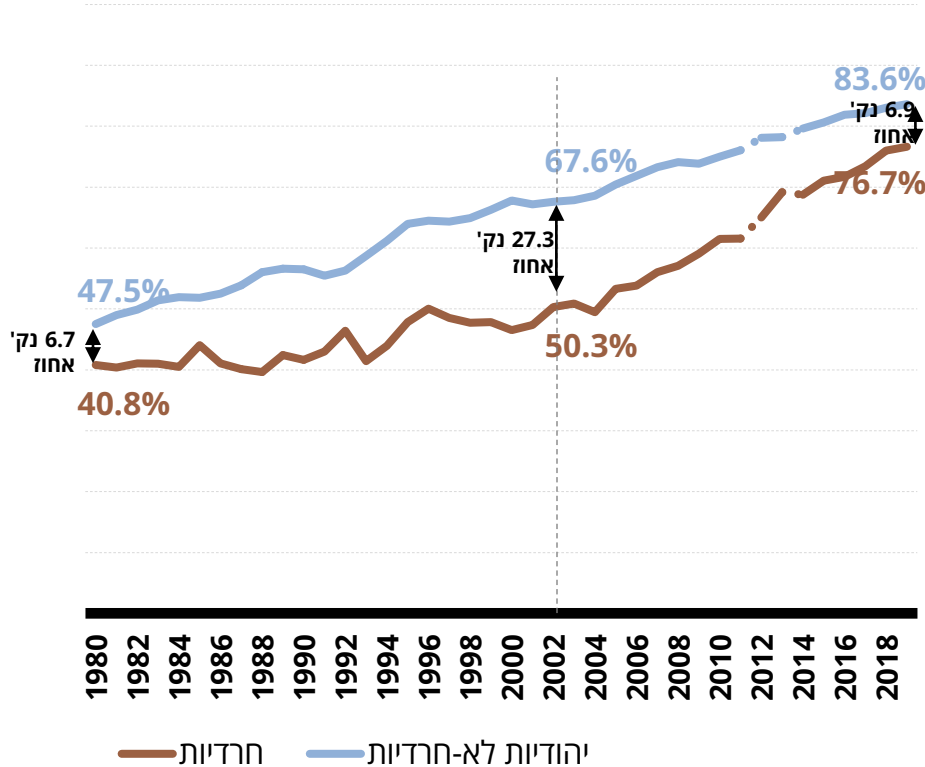
# המשבר כהזדמנות

# השתלבות בתעסוקה

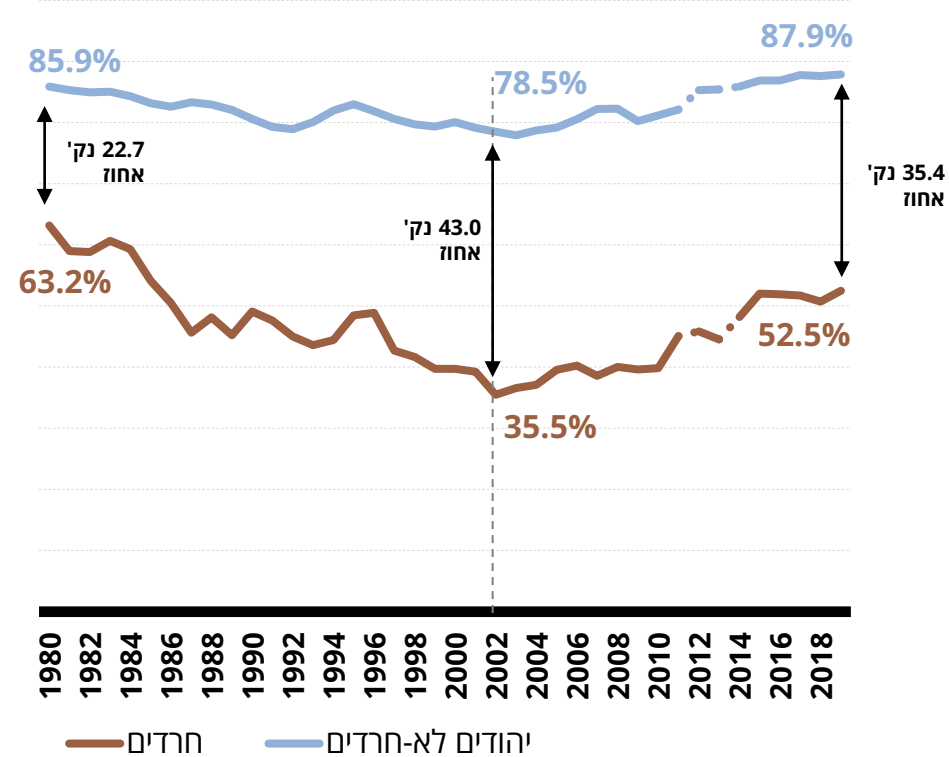
## השתלבות משמעותית של חרדים בעשור וחצי האחרונים

שיעור התעסוקה בגילי עבודה עיקריים (25-64), 1980-2019

### נשים



### גברים



משבר יוצר הזדמנויות מנקודת מבט המשק: תפנית בתעסוקת גברים לאחר המשבר והאצה בשילוב נשים לאחר המשבר בתחילת המילניום

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ודמיטרי רומנוב, 2018. "איכות חיים של אוכלוסיות בחברה הישראלית – מבט השוואתי", המכון החרדי למחקרי מדיניות. נתונים: עיבודים לסקרי כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, לשנים 1980-2019, גילי 25-64.

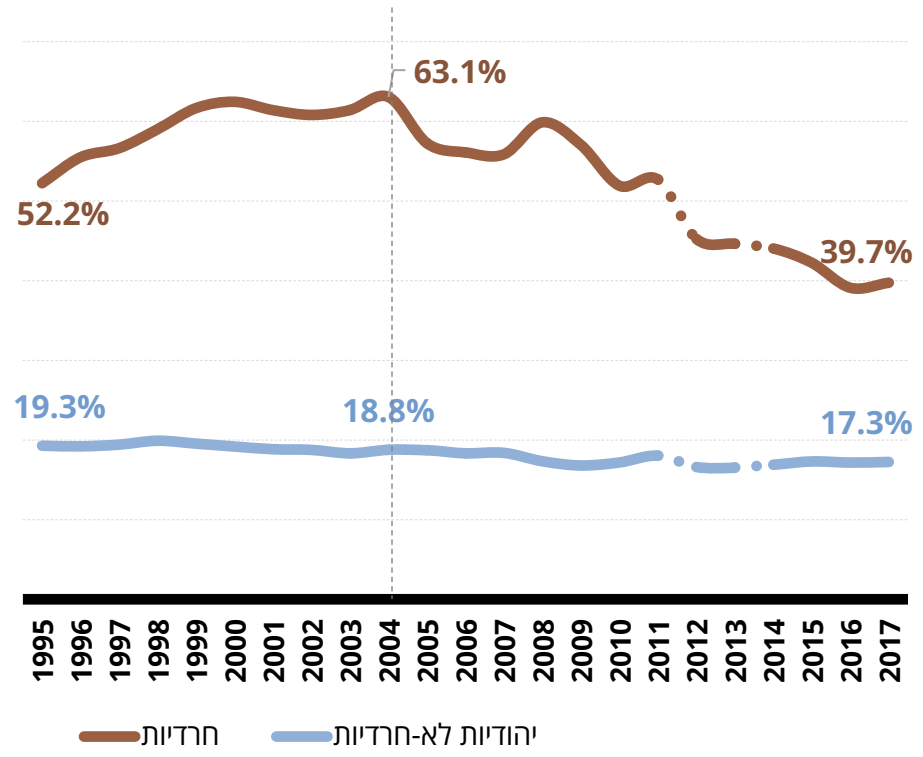


# התגוונות במקצועות הלימוד ובתעסוקה נשים

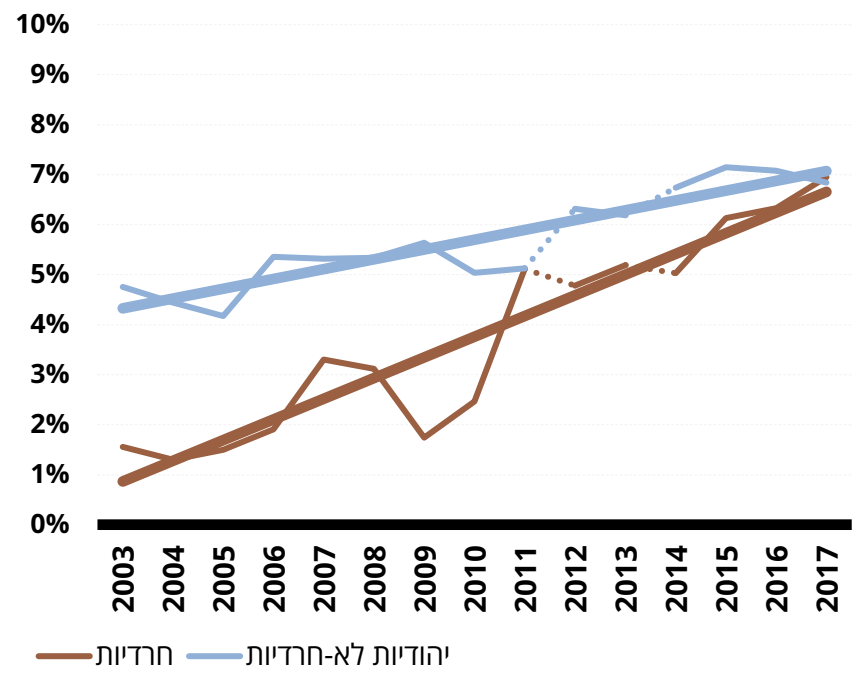
הצורך בפרנסה הוביל  
לשינויים במקצועות  
הלימוד, במשלח-היד  
ובענפי הכלכלה

פתיחות להשתלבות במשלחי  
יד ובענפים נוספים בעקבות  
המשבר

## בחינוך



## במשלח-יד בתחום היי-טק



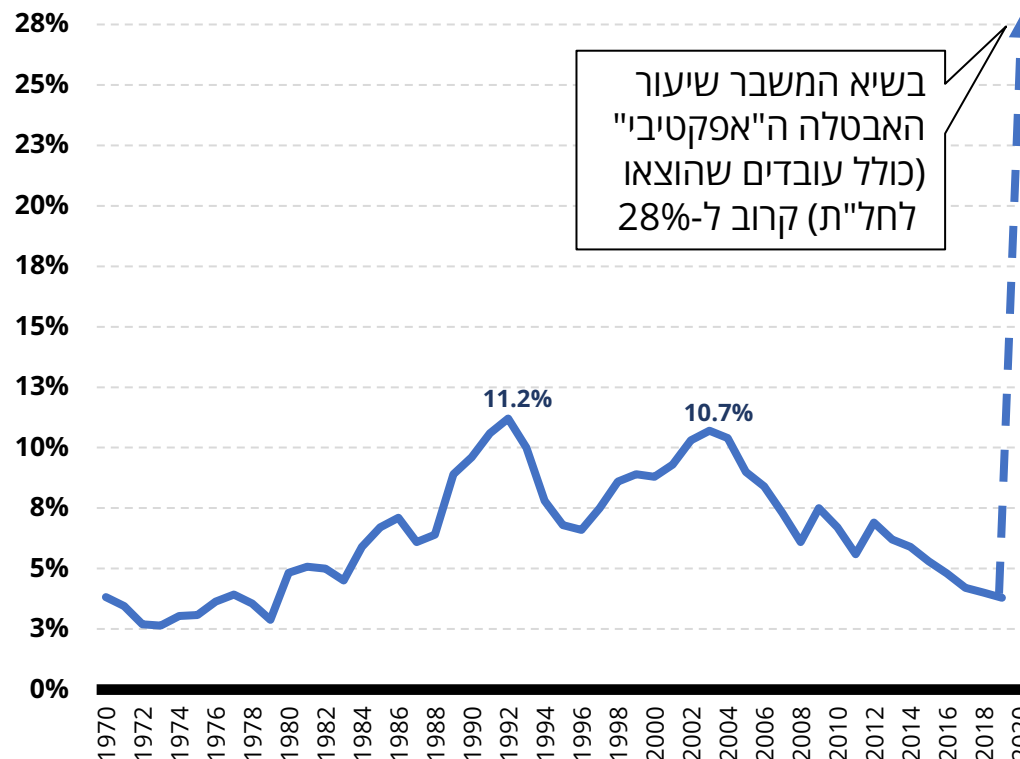
**מקור:** ניצה (קלינר) קסיר ואסף צחור-שי, עיבודים לסכ"א, למ"ס, 2017-2003. עד שנת 2014 זיהוי האוכלוסייה החרדית מבוסס על הגדרה בית הספר האחרון, משנה זו הוא מבוסס על הגדרה עצמית. 15 ומעלה. \* קיים שבר בסדרה בין השנים 2011 ו-2012, הנובע מהגדרה שונה של ענפי המשק. \*\* 21 - בעלי משלח יד בתחומי המדע וההנדסה; 25 - בעלי משלח יד בענפי טכנולוגיות המידע (ICT); 31 - בעלי משלח יד נלווה בתחומי המדע וההנדסה; 35 - הנדסאים וטכנאים בענפי טכנולוגיות המידע (ICT).



# משבר כלכלי עמוק

## שיעור האבטלה בישראל

גילי 25-64, שנים 1970-2019



- שפל כלכלי בהיקף שלא היה כמותו  
מאז השפל הגדול במאה הקודמת

- אי ודאות לגבי משך המשבר ועומקו

אוכלוסיות חלשות בשוק  
העבודה נפגעות יותר מהמשבר  
- ובכלל זה חרדים

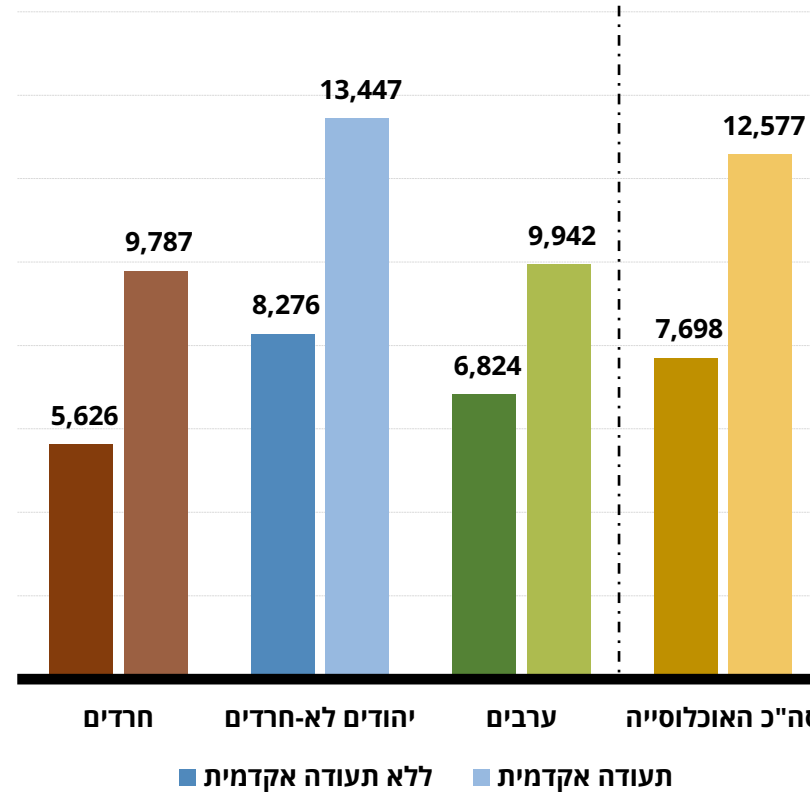
שיעור הנעדרים מהעבודה בשיא המשבר גבוה בהשוואה בינלאומית

מקור: סכ"א, למ"ס (נתונים משורשרים, בנק ישראל), 2020 - אומדן שירות התעסוקה.



## חשיבות ההשכלה האקדמית בשגרה ובמצבי משבר

הכנסה חציונית מעבודה לפי השכלה



ללימודים אקדמיים  
יתרונות רבים:  
בשגרה - רמת שכר  
גבוהה יותר  
במשבר - סיכויים  
גדולים יותר לשמור על  
מקום העבודה

- 89% מהעובדים שפוטרו או הוצאו לחל"ת אינם בעלי תעודה אקדמית
- תואר ראשון ומעלה הקטין את הסיכוי להיות מפוטר או להיות מוצא לחל"ת ב-8.5 נקודות האחוז

מקור: דו"ח מאפייני העובדים המושבתים של אנף הכלכלן הראשי (1.6.2020).

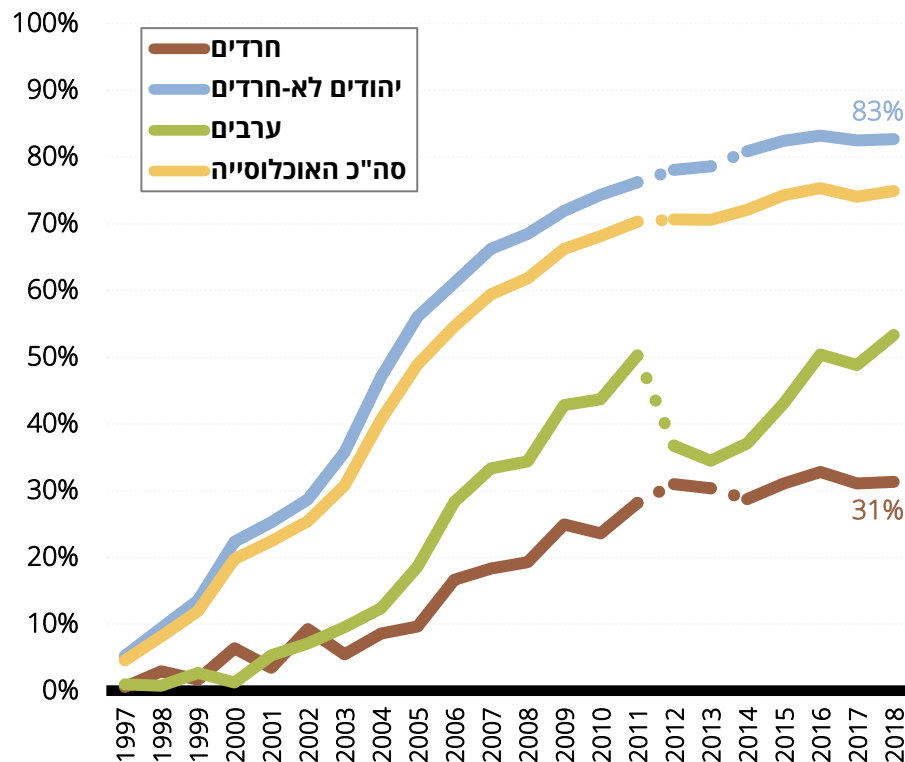
מקור: ניצה (קלינר) קסיר עיבודים לסקר הוצאות משק הבית של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2018 (חרדים - לפי הגדרה עצמית). גילי עבודה עיקריים (25-64).

# דיגיטציה הזדמנות

## שיעור האנשים שבביתם חיבור לאינטרנט

### בצל המשבר, שימוש גובר באינטרנט בחברה החרדית\*

- עלייה ניכרת בביקוש להתקנות אינטרנט
- 78% משתמשים באינטרנט יותר בהשוואה לעבר
- **רבים מדווחים כי ימשיכו להשתמש בערוצים דיגיטליים גם לאחר המשבר**
- לעיתים אפילו שיעורים של רבנים שודרו דרך האינטרנט



בחברה החרדית  
גברה הפתיחות  
לשימוש בטכנולוגיה  
ודיגיטציה

ניסיון העבר: הרדיו קיבל הכשר בחברה החרדית  
והפך לשכיח (יותר) במלחמת המפרץ

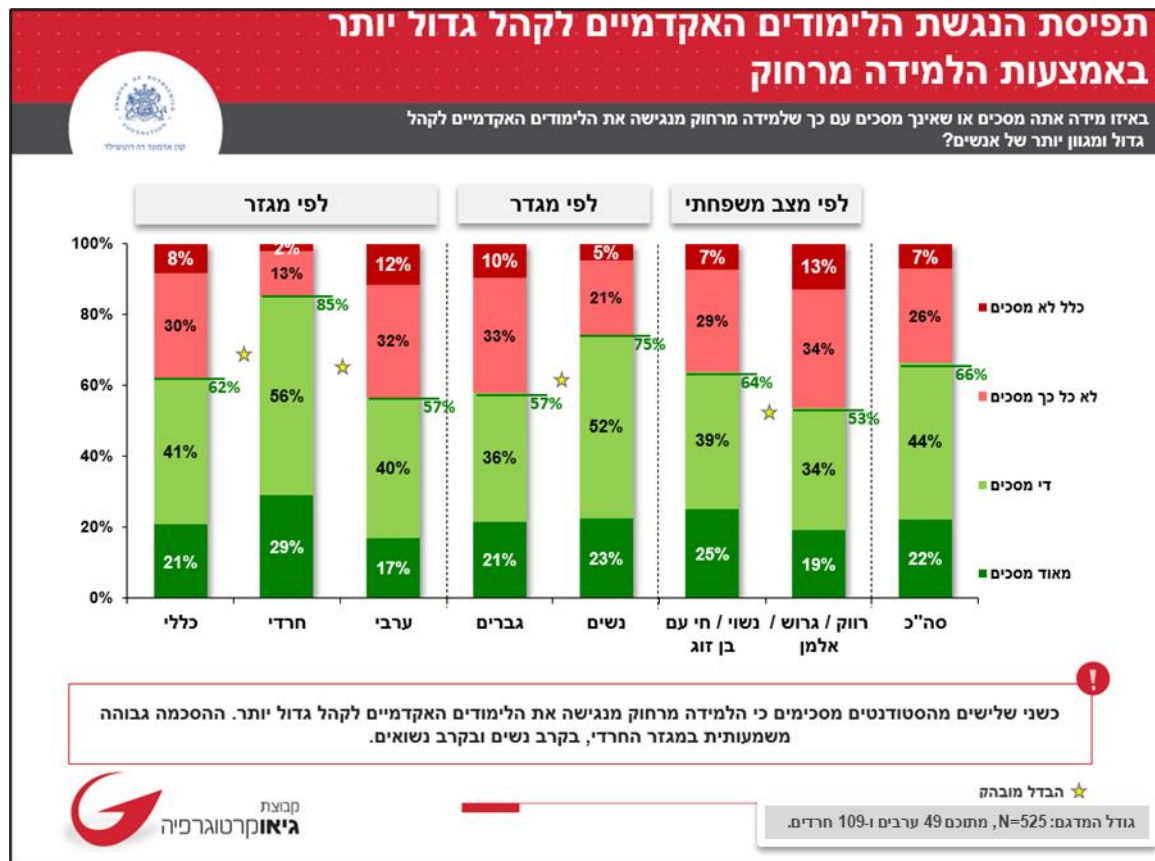
\* מקור: דו"ח בזק לשימוש בדיגיטל במגזר החרדי, אפריל 2020.  
מחקר בקרב מדגם של 400 גברים ונשים בגילאי 20-55 מהציבור החרדי.

מקור: ניצה (קלינר) קסיר, עיבודים לסקר הו"מ של הלמ"ס, 1997-2018. (חרדים - עד שנת 2014 מבוסס על הגדרת בית הספר האחרון. החל משנה זו הזיהוי מבוסס על הגדרה עצמית).

# דיגיטציה תרומה לאקדמיה

## תרומת הדיגיטציה להשתלבות והצלחה בעולם האקדמי:

- לימודים מקוונים מרחוק – מאפשר להתאים את שעות הלימוד (חשוב לחרדים בהיותם בעלי משפחות)



מרבית הסטודנטים סבורים כי לנוכח המשבר צריך להעביר יותר קורסים ללמידה מרחוק – שיעור זה גבוה יותר בקרב חרדים ונשואים

(סקר של גיאוקרטוגרפיה עבור קרן אדמונד דה רוטשילד, יוני 2020)

יש פוטנציאל רב בעולם הדיגיטלי למתן את חסמי הכניסה לאקדמיה ולמנף את ההזדמנות הגלומה בה



תרומת הדיגיטציה להשתלבות והצלחה בעולם האקדמי: (המשך)

## • פיתוח מיומנויות בסביבה מתקשבת

- באוניברסיטה הפתוחה - לימוד עצמאי דורש נגישות אישית לידע ולתכנים
- גם הלימוד בשאר המוסדות האקדמיים דורש היכרות ושימוש יעיל בעולם המקוון

## • יצירת קשרים ושפה משותפת – שימוש בצורות תקשורת נוספות עשויות להקל על החיבור עם הסטודנטים האחרים ואף עם המרצים

## • הפרדה מגדרית (ומגזרית) – לימודים מקוונים (במידה שמתרחשים) עשויים להפחית את הצורך בהפרדה מגדרית (ומגזרית) וייתכן כי ירגיעו את המתח הסובב נושא זה

שימוש נרחב יותר  
באינטרנט ובאמצעים  
דיגיטליים יכול לתמוך  
בשילוב גדול יותר של  
חרדים באקדמיה

# לסיכום

- האתוס המוביל את החברה החרדית הוא לימוד התורה וסביבו מעוצבת החברה
- אתוס זה, בשילוב עקרונות נוספים של החברה החרדית יוצרים פער בין החרדים והאקדמיה
- המשבר הנוכחי יכול להוות הזדמנות לבחינה מחודשת של היחס בין החברה החרדית ושוק העבודה וההשכלה האקדמית
- מגמות דיגיטציה שהואצו בעקבות המשבר יכול לתמוך בשילוב רב יותר של חרדים באקדמיה
- עם זאת, רוב החסמים לא יוסרו רק בשל שינוי גישה בחלקים בחברה החרדית, ועדיין יש צורך להשקיע בהכנה לקראת לימודים ולתמוך במהלכם למניעת נשירה

# תודה על ההקשבה